

УДК 378.126:378.22

Т. І. СУЩЕНКО

доктор педагогічних наук, професор
Класичний приватний університет

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Розкрито чинники й напрями педагогічного впливу на модернізацію професійної підготовки викладача вищої школи в умовах магістерського педагогічного процесу, який стимулює професійну співтворчість, науково обґрунтовано вільнодумство, максимальне емоційне залучення кожного магістра до розв'язання конкретних професійних ситуацій, сприяє полегшенню переходу від навчання до самонавчання тощо.

Ключові слова: модернізація, викладач, магістр, вищий навчальний заклад, педагогічний процес.

Внутрішнім джерелом успішної фахової підготовки кваліфікованих спеціалістів, випускників вищих навчальних закладів в умовах динаміки змін, що відбуваються в сучасному суспільстві, нові висоти соціального прогресу неможливі без викладача вищої школи, здатного до швидких соціальних і психологічних перебудов.

Суспільству потрібен викладач із загостреним сприйняттям нового знання, підвищеною схильністю до сміливих психологічних рішень і доцільного ризику, особистість гуманна й високоосвічена, здатна виявити оптимальну активність у розвитку власних творчих здібностей. На думку автора підручників з педагогіки Т. Туркот, багато талановитих викладачів, особливо непедагогічних вищих навчальних закладів, маючи сьогодні глибокі, фундаментальні знання з фахових дисциплін, не можуть у повному обсязі їх реалізувати за причин недостатнього володіння педагогічними технологіями та слабкої психолого-педагогічної підготовки, що знижує якість освітніх послуг і якість професійної підготовки випускників ВНЗ, менеджерів, управлінців, інженерів, аграрників, економістів, юристів, лікарів та ін. [4]. Назріла необхідність у масовому розвитку й примноженні творчого потенціалу викладачів вищої школи, які мають власні критерії розвитку в собі і в інших нових, дедалі більш досконаліх форм людського життя й людських стосунків [2].

У межах традиційного вузівського навчання, орієнтованого в основному на запам'ятовування, це завдання не може бути реалізованим. Необхідне переоцінювання колишньої концептуальної стратегії всієї системи вищої освіти, зміна існуючих теоретичних моделей підготовки викладацьких кадрів, розуміння суті й призначення викладацької діяльності в умовах оновлення усіх сфер життя суспільства [5], різкого підвищення якості підготовки викладачів, модернізації змісту магістерської підготовки, вдосконалення діяльності всіх ланок магістратури.

Особливої уваги потребує вдосконалення магістерського педагогічного процесу, в якому майбутній викладач, навчаючись, відчув би себе повноцінним педагогом, отримав велику зацікавленість у професійному зростанні, упевненість у тому, що за успішної діяльності він може просуватися в науковому й професійному статусі чи по службі.

У працях В. Андрущенко, Г. Балла, І. Беха, С. Гончаренка, Н. Волкової, І. Зязюна, К. Корсака, В. Кременя, В. Лугового, І. Михальченка, О. Романовського, О. Савченко, В. Семиченко, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна та інших вказано на необхідність упровадження у вищих навчальних закладах реформ, завдяки яким стає можливою модернізація професійної підготовки викладачів.

Мета статті – висвітлити концептуальні підходи до оптимізації професійної підготовки викладачів в умовах магістратури.

В умовах пріоритету особистості змінюються цілі, завдання, функції вищої школи, її призначення. Вищі навчальні заклади, які працюють на майбутнє, повинні стати не предметними, а особистісними за суттю, змістом, зорієнтованими на людську індивідуальність, на найвищу культуру людських відносин.

Тому у визначенні методологічного підходу до модернізації професійної підготовки викладачів вищої школи посилаємося на методологічне мислення методолога Г. Щедровицького: “Для мене методологія є спосіб критичного ставлення до наявної людської культури..., скорочення назви мого способу життя [6, с. 329], беручи за основу “певну стратегію пізнання як більшою чи меншою мірою збалансований набір принципів і нормативів рефлексивно здійснюваного теоретизування, що визначає спрямованість індивідуальної та колективної мислєдіяльності, яка спричинена проблемним полем свідомості (утрудненням на шляху задоволення пізнавальної потреби, неможливістю відомим способом досягнути мети пошуку тощо). У цьому аналітичному вимірі методологічний підхід постає як “комплекс парадигматичних, синтагматичних і прагматичних структур та процесів у пізнанні і практикуванні, що характеризує конкуруючі між собою... стратегії, програми чи школи у філософії, науці, політиці або в організації життя та діяльності людей” [1, с. 794].

За нашою концепцією, модернізація професійної підготовки викладачів вищої школи, магістерського педагогічного процесу передбачає:

- зміну парадигми професійної підготовки викладача вищої школи, підвищення його суспільного статусу, подання магістрантам змістовності викладацької праці за магістерськими програмами як продуктивної людської цінності й постійного різнобічного саморозвитку особистості викладача в цій праці;

- створення умов для самоактуалізації й розвитку наукового, творчого інноваційно-творчого потенціалу особистості майбутнього викладача відповідно до глобальних прогресивних соціально-економічних процесів та культурного розвитку українського суспільства;

- залучення магістрантів до всесвітньої мережі Інтернет;
- особливий людиноцентристський підхід до магістрантів при вивченні психолого-педагогічних дисциплін, цілеспрямованого набуття педагогічної майстерності з метою плідного комплексного використання ними психолого-педагогічних знань у процесі організації навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- напрацювання досвіду самоактуалізації й самодіагностування успішного виконання магістрами аналітичних, прогностичних, проектно-конструктивних функцій з метою набуття навичок безперервного професійного самовдосконалення.

Відомо, що педагогіка і психологія викладацької праці передбачає її розуміння як особливу людську діяльність, яка має величезний духовний, творчий, продуктивний, інноваційний потенціал. Утім, як зазначає академік О. Савченко, педагогічна освіта з мовчазної позиції МОН стала аутсайдером вищої школи, її стратегія – наздогнати, а не випередити. Школа перестала бути реальним замовником змісту і результатів підготовки майбутнього вчителя. Навіть у педагогічних університетах професія вчителя стала лише однією серед інших. Учитель переважно не виховується як суб'єкт сучасних демократичних, культурних і технологічних цінностей [3].

Тому модернізацію й удосконалення процесу професійної підготовки викладачів вищої школи необхідно спрямувати на гуманізацію навчального процесу, переоцінку всіх його компонентів у світлі духовно-перетворювальної функції. Радикальні зміни змісту самої суті вузівського педагогічного процесу мають ставити в центр уваги не предмет, не зміст і навіть не метод, а особистість майбутнього викладача.

У такій ситуації організатори магістратури зобов'язані виступити як науковці, які покликані розв'язати нову етичну проблему, яка вимагає від них нової громадянської позиції й духовної самокритики. Практично це має такий вигляд: викладач магістратури, захоплюючи своїх слухачів цікавою навчальною метою, постійно оцінює особистий досвід і завжди знаходиться в стані внутрішнього морального самоконтролю. У протилежному разі станеться відчуження знань від особи і знання залишаться для магістрантів простою навчальною дисципліною, що помітно звужує предмет магістерського навчання.

Для гармонійного засвоєння магістрами педагогічних знань необхідний досвід спільної з викладачем творчої діяльності й система мотивованих соціально цінних ставлень до нового розуміння соціальної ролі магістра, його нового статусу. Тільки за цієї умови може відбуватися оптимальне духовно-практичне засвоєння необхідної інформації, гуманізація магістерського педагогічного процесу.

Отже, модернізація й удосконалення магістерської підготовки викладачів вищої школи має починатися з надання навчальній праці магістрантів яскравої дослідницької активності, її спрямованості на сучасне вирішення нової педагогічної проблеми.

Як правило, такий процес супроводжується розгорнутими й доступними колективними пропозиціями, пошуками кращих, найефективніших педагогічних рішень, аналізом паростків новаторського підходу. Магістерський педагогічний процес у такому разі природно й непомітно для слухачів перетворюється в науковий пошук, у якому в наявності всі його атрибути: сумнів, гіпотеза, аналіз, пошук, а в результаті – корекція педагогічних установок, постановка нових проблем і їх вирішення в умовах, які стимулюють новий колективний творчий пошук.

Такий процес розглядається нами як вища форма соціально значущої діяльності викладача, бо сам він виступає як безпосередній творець і “розроблювальник” навчальних тем, професійних ситуацій, методичних посібників і рекомендацій, його діяльність у своїй основі спрямована на пробування повної самостійності й потягу до своєрідності, раціональності й пошуку різноманітних прийомів навчання і виховання, як цілеспрямована й керована співтворчість викладачів і магістрантів, яка ґрунтується на несподіваному висвітленні багатоваріантних, оптимальних і оригінальних педагогічних завдань та рішень.

Таке визначення магістерського педагогічного процесу зобов’язало сформулювати його найважливіші цілі, такі як:

- формування інноваційної професійної установки магістрів;
- створення атмосфери відкритого й вільного творчого змагання, дискусійності, сприятливих навчальних міжособистісних відносин;
- з допомогою психологічно доцільної технології (переконуючого впливу, атракції, “феномена соціальної орієнтації” та ін.) формувати високomorальні професійні установки й особистісні позиції, перетворюючи їх у власну систему цінностей.

Магістерський педагогічний процес базується на експериментально встановлених фактах того, що в пам’яті людини зберігається при сталих умовах 90% того, що вона робить, близько 50% того, що вона бачить, і тільки 10% того, що вона чує. Отже, найефективніша форма навчання в магістратурі має ґрунтуватися на активному залученні магістрантів до відповідних педагогічних дій. Цим пояснюється розроблення нами особливостей педагогічного процесу в системі магістерської підготовки, спрямованого на розвиток високого рівня професіоналізму, яка надалі, на наше переконання, більшою мірою буде брати на себе не тільки науково-методичні й пізнавальні функції, а професійно-духовні. Це єдина система, в якій науково-дослідна діяльність викладачів і магістрантів безпосередньо й органічно поєднується з гострохарактерними проблемами вищої освіти, яка сприяє й стимулює цілеспрямований, безперервний духовний саморозвиток викладачів, що вимірюється високою культурою професійної співтворчості суб’єктів магістерського педагогічного процесу, мистецтвом професійного самовдосконалення, активним творчим самовиявленням.

Звідси – визначені нами на основі тривалих досліджень і особистого досвіду роботи з магістрантами такі особливості магістерського педагогіч-

ного процесу й основні напрями адаптації викладачів до умов сучасного соціуму:

- забезпечення на своїх заняттях духовно-інтелектуальної взаємодії та співтворчості, у результаті якої виникає безліч педагогічних знахідок, ідей і пропозицій;

- розвиток у магістрантів стереотипу до новизни, нестандартного погляду на педагогічні проблеми, професіоналізм та існуючий соціум у сфері професійної діяльності;

- підготовка магістрантів до переоцінки колишнього професійного досвіду, перегляду усталених педагогічних позицій;

- спонукання до переосмислення власних і загальнокультурних запитів; готовність на їх основі до нових пошуків шляхів професійного самовдосконалення;

- досягнення магістрами особливого якісного стану у стилі, поведінці й відносинах, що виявляється у взаємній концептуальній “доробці” один одного, особливій творчій атмосфері навчального спілкування, вмінні доброзичливо сперечатися, слухати, об’єктивно, без побоювання висловлювати будь-яку думку;

- спрямування викладацької діяльності на посилення професійної упевненості, зменшення пристрасті до негативів, на серйозні зрушення у свободі вибору доцільних, науково обґрунтованих педагогічних засобів;

- цілеспрямоване й активне відкриття та розвиток індивідуального внутрішнього духовного потенціалу магістрів, особливо таких якостей, як: спокійно-творче ставлення до змін і адаптація до них, до співставлень та гіпотез, різного роду творчих випробувань тощо;

- залучення магістрантів до наукового обґрунтування своїх, природно створених точок зору на професію.

Існуючі особливості відрізняють педагогічний процес системи традиційного вузівського тим, що тут не тільки навчають зрілих людей, але й переучують їх, допомагають долати опір раніше сформованим стереотипам, пробуджують індивідуальне ставлення до них.

У цій роботі ніколи не слід ігнорувати увесь попередній досвід магістрантів, їхній стиль уміло використовувати його (досвід) з метою подальшого професійного просування, враховуючи той факт, що в процесі магістерської підготовки кадрів нові педагогічні знання не сприймаються на віру, навіть якщо вони підкріплені позитивними фактами застосування на практиці. Старий досвід часто стає бар’єром на шляху до нових знань.

Пояснюється це тим, що все нове вимагає додаткових затрат часу на переучування і пристосування, сама психологічна перебудова об’єктивно пов’язана з певними зусиллями. Тому навіть аргументи на користь необхідності й доцільності додаткових зусиль в освоєнні нового знання не завжди сприяють подоланню такої суперечності.

Щоб зменшити або виключити негативні ефекти упереджень, слід так організувати педагогічний процес, щоб підвести магістрів до їх усвідо-

мленої відмови від стереотипів. Досягти цього можна завдяки спільному творчому пошуку педагогічної істини, колективному розумінню користі й вигоди вчасної відмови від минулих стереотипів, але особливістю цієї взаємодії є й те, що в магістерській аудиторії нічого не можна нав'язувати. До інтелектуальної творчої співпраці має бути вироблена особлива схильність, у ній повинна бути потреба.

Без перебільшення можна сказати: усвідомлена професійна співтворчість може бути тільки там, де є гідна мета, щире її усвідомлення, спільне з викладачем педагогічне передбачення й прогнозування, колективне осмислення оптимального інструментування, делікатний вплив досвідченого й авторитетного викладача, глибокий аналіз досягнутого результату, співвіднесення його з висунутими цілями тощо.

Якщо все це займає пріоритетне місце в системі магістерської підготовки, з'явиться нескінченна кількість майбутніх викладачів-новаторів.

Багаторічний досвід організації навчального процесу в різних магістерських аудиторіях показав: професійна співтворчість досягає мети, коли спільний цілеспрямований пошук педагогічної істини сприяє:

- піднесенню педагогічної свідомості на більш високий професійний рівень;
- полегшенню переходу від навчання до самонавчання;
- розвитку здатності адекватно сприймати власні індивідуальні якості, точно передбачати, як вони можуть впливати на вчинки й професійну поведінку;
- стимулюванню вільнодумства, максимального емоційного залучення кожного магістра до конкретної творчої ситуації;
- тренуванню чутливості й сприйнятливості до емоційного стану інших людей;
- отриманню нових навичок активного аналізу складних педагогічних явищ, внутрішніх властивостей і педагогічного досвіду, професійних вчинків, їх мотивів.

Отже, йдеться про створення стимулюючої системи навчання, яку магістрант сприймає би як щось надзвичайне й життєво необхідне для роботи, де він міг би сам вибирати такі види пізнавальної діяльності, за яких відбувається постійний пошук оптимальних, розрахованих на перспективу педагогічних рішень.

Критичний аналіз педагогічних аргументів, що висувуються на користь стимулюючої системи підготовки магістрантів, зумовлений переконаністю в тому, що тільки така система може сприяти створенню індивідуально-модифікованих форм професійної підготовки, працювати на розвиток індивідуально-творчих здібностей.

І ще одна особливість. Оскільки викладач працює в духовній сфері, мова повинна йти не стільки про навчання, скільки про активну його перетворювальну функцію, за якої педагогічні знання сприймаються через індивідуальний досвід слухачів, їхню потрібно-мотиваційну установку.

У цьому зв'язку реорганізація системи магістерської підготовки повинна починатися зі скасування існуючого стереотипу ставлення до викладача як до опосередкованої особистості, з прискорення пошуку шляхів спонукання до професійного самовдосконалення магістрантів як яскравих і самобутніх індивідуальностей.

Важлива умова успіху такої реорганізації: постійно працювати в магістратурі з усіма та з кожним окремо.

Психологи справедливо стверджують, що ми не є “іграшкою наших генів”, “ані продуктом середовища”, ми – те й друге, а крім того, ми потенційні і свідомі творці, активні суб'єкти власного розвитку. Тому вчення не повинно зводитися до набуття знань і умінь, воно насамперед має розвивати здатність свідомо управляти своїми професійними діями, вказувати шляхи досягнення передбачуваних гідних педагогічних цілей, що висувуються, ґрунтуючись на прийнятих суспільством ідеалах і цінностях, з якими вони співвідносять свій життєвий шлях загалом.

Слід пам'ятати, що педагогічний процес у магістратурі ніколи не починається “з нуля”. У слухачів добре розвинуте вибіркоче й свідомо-критичне ставлення до пропонованого педагогічного знання. Вони або “присвоюють” його, або відкидають.

У ситуації професійної співтворчості, коли магістри є суб'єктами активного впливу на хід педагогічного процесу, викладач і магістр разом піднімаються на новий ступінь творчості. Самі того не помічаючи, вони, за певних умов, є творцями нового педагогічного знання. Тут неминуче спрацьовує важливий педагогічний закон: чим активніша участь магістрантів у творчо-перетворювальній педагогічній діяльності, тим швидше й успішніше навчання переходить у професійне самонавчання й самовдосконалення, у професіоналізм.

Однак сам по собі процес розвитку професіоналізму й творчості непростий. Говорячи про складний взаємовплив мотиваційних і когнітивних компонентів на розвиток професіоналізму та педагогічної творчості в навчальній діяльності, слід всіляко уникати надмірного спрощення причинних зв'язків між ними. Справа в тому, що не завжди позитивна мотивація на навчальних заняттях у магістратурі однозначно сприяє творчому переосмисленню стереотипів у конкретних випадках і ситуаціях.

Ефективні внутрішні зв'язки цих компонентів опосередковуються через безліч інших впливів, зокрема усвідомлену творчу діяльність адміністрації, всього колективу вишу.

Не можна закривати очі й на той факт, що багато творчих викладачів усе ще в темпах підвищення професіоналізму залежать від далеко не творчих керівників, які інколи дають собі можливість заохочувати сірість окремих педагогів у викладанні, ставлячи їх на один шабель із талановитими й творчими викладачами. З цієї причини знецінюється багато нерозкритих, а часом і згублених педагогічних обдаровань.

Утім є всі підстави стверджувати: професійна співтворчість у процесі магістерської підготовки різко підвищує її результати, допомагає викладачеві розібратися у вічному запитанні: чому педагоги зі знанням, досвідом і навіть із щирим бажанням професійно працювати, успішно робити свою педагогічну справу, роблять її по-різному.

Вчитися професіоналізму й співтворчості тільки за педагогічними підручниками – все одно, що намагатися оволодіти таємницями майстерності піаніста за самовчителем. Педагогічна співтворчість вимагає великого емоційно-інтелектуального напруження, мобілізації уваги до людини, колективу, з яким викладач вступає в професійне спілкування. Велике значення має тут взаємне бажання й потреба в чомусь глибоко розібратися, переосмислити наявність старого досвіду, а за вагомих і переконливих доказів – відмовитися від колишніх хиб і помилок.

Результати нашого дослідження доводять: з цією метою корисно й доцільно викладачам збиратися разом для повноцінного професійного діалогу, відвертого з'ясування актуальних проблем чи спірних питань. Професійний діалог сприяє співтворчості в тому разі, коли актуальні питання пропонуються в якості усіма зацікавленого колективного аналізу з позиції моральності, загальнолюдських цінностей. Тоді знайдуться підстави для активного творчого обміну думками, пристрасного “боріння” різних інтелектуальних сил, бажання звірити свої погляди і орієнтири із загальнопедагогічними уявленнями, поділитися враженнями власного бачення проблеми, прагнення критично осмислити сказане іншими. Інакше кажучи, в діалозі існує обумовлене чекання творчої взаємодії, результатом якої є професійна співдружність і особливий внутрішній духовний взаємозв'язок.

Для викладача – це ще й полігон для вправління в майстерності професійної взаємодії, яка активізує думку, пробуджує у нього бажання зацікавлено сперечатися, відверто говорити, природно й легко пізнавати науку, робити педагогічний процес захоплюючим і оптимальним з точки зору педагогічних цілей. У діалозі невимушено й непомітно змінюються застарілі позиції, вдосконалюється власна професійна майстерність.

Висновки. Таким чином, виписати особливі ліки для кожної ситуації і для всіх обставин не можна. Проте є важлива педагогічна умова, пов'язана з орієнтацією на різноманітність типів магістрантів та їхні вже сформовані професійні інтереси, між якими встановлюється в магістерському педагогічному процесі об'ємне професійне ціле значущої викладацько-творчої самодіяльності, в якій зріє і стає завершеною особистістю викладача вищої школи.

Список використаної літератури

1. Мацкевич В. В. Підход / Владимир Мацкевич // Всемирная энциклопедия: Философия ; [гл. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов]. – Москва : АСТ ; Минск : Харвест : Совр. Лит-тор, 2001. – С. 794–795.

2. Руссол В. М. Вивчення рівня професійної культури і потреб учителів як умова оптимізації післядипломної освіти / В. М. Руссол // Обрії. – 2001. – № 2. – С. 8–12.

3. Савченко О. Я. Досвід реформування української освіти: уроки і подальший поступ / О. Я. Савченко // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 13–18.
4. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Туркот. – Київ : Кондор, 2011. – 628 с.
5. Фуллан М. Сили змін. Вимірювання глибини освітніх реформ / Майкл Фуллан. – Львів : Літопис, 2000. – 269 с.
6. Щедровицкий Г. П. Московский методологический кружок: развитие идей и подходов / Г. П. Щедровицкий. – Т. 8. – Вып. 1. – Москва : Путь, 2004. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2016.

Сущенко Т. И. Модернизация профессиональной подготовки преподавателей высшей школы в условиях магистратуры

Раскрыты факторы и направления педагогического влияния на модернизацию профессиональной подготовки преподавателей высшей школы в условиях магистерского педагогического процесса, стимулирующего профессиональное сотворчество, научно обоснованное свободомыслие, максимальное эмоциональное вовлечение каждого магистранта к решению конкретных инновационных профессиональных ситуаций, способствует облегчению перехода от обучения к самообучению.

Ключевые слова: модернизация, преподаватель, магистр, высшее учебное заведение, педагогический процесс.

Sushchenko T. Modernization of Training High School Teachers of Master's Degree

Presented are the conceptual approaches to the task-oriented training of Master's Degree students who will later work in higher educational establishments.

Reveals pedagogical factors influence the upgrading of training high school teacher in terms of master educational process that promotes co-creation professional, scientific and reasonable freedom of maximum emotional involvement of each master to solve specific professional situations innovation, contributes to facilitating the transition from education to self and others.

Modernization and improvement master teacher training high school provides educational work masters vibrant research activity and its focus on solving new contemporary educational issues. This process is accompanied by open and accessible collective proposals, finding the best, most efficient solutions, analysis sprouts innovative approach. Master educational process in this case naturally and imperceptibly turns into scientific research, in which the presence of all his attributes: question, hypothesis, analysis, search, and as a result – correction educational facilities, raising new problems and solutions in an environment that stimulates new collective creativity.

This process we see as the highest form of socially significant activities of the teacher, focused and driven professional with his master of co-creation, for he serves as its creator directly aimed at covering unexpected multivariate optimal and original educational problems and professional decisions.

Key words: modernization, teacher, Master's Degree, of higher education, pedagogical process.